

Albert Jané, traductor d'una novel·la policíaca

Joan Ferrer i Francesc Feliu
Universitat de Girona

Aquest article analitza la traducció d'Albert Jané d'una novel·la policíaca, *L'afar N'Gustro*, de Jean-Patrick Manchette, publicada dins la col·lecció «Seleccions de la cua de palla» d'Edicions 62, amb l'objectiu de dilucidar l'excel·lent sentit lingüístic de l'autor. Enmig de tot el treball de Jané com a traductor, aquesta obra presenta unes característiques molt singulars, que la diferencien de tota la resta de traduccions de còmics i de clàssics de la literatura infantil i juvenil. L'estudi remarca el caràcter creatiu de Jané en la traducció de l'argot i les òptimes solucions en la creació d'un registre vulgar català que resulti creïble.

Albert Jané ocupa un lloc fonamental en la història de la llengua catalana a partir de la dècada de 1960. Les seves traduccions modèliques de llibres fonamentalment destinats a un públic infantil i juvenil¹, i el model de llengua usat en la important revista *Cavall Fort*—que va ensenyar a escriure tantes generacions de nens i nenes en les èpoques de persecució de la llengua catalana— han definit d'una manera precisa i exemplar l'estàndard de la llengua catalana actual. En l'obra d'Albert Jané com a traductor destaca, però, un títol que se'n va del material literari destinat a infants: una novel·la policíaca publicada dins la col·lecció «Seleccions de la cua de palla» d'Edicions 62². És una veritable excepció dins una vida dedicada a la traducció catalana, però constitueix una prova de l'excel·lent sentit lingüístic de l'autor.

La qüestió del model de llengua catalana per als registres col·loquials relacionats amb els baixos fons és molt complexa. Jané hi reflexionava fa poc:

Aquí ja entrarem en el terreny una mica difícil i discutible de l'estil. Jo he dit algunes vegades que no s'han d'usar mai ni arcaïsmes ni purismes superflus, innecessaris, a contracor; sembla una cosa estranya i és veritat que n'hi ha molts que ho fan, que escriuen paraules, que es queixen que el català ha de ser una llengua correcta, i la converteixen en una llengua artificiosa. Dius: «Bé,

parlem-ne, per què posa vostè això aquí?, per què diu "ha succeït", i no posa "ha passat"...» Ah, per què ho fan? Perquè tenen una informació deficient, insuficient. El mateix Espriu escrivia «llur» a contracor, ho va dir clarament. Si se'n pot prescindir, encara que es respecti Fabra! —«escolti, el *llur* no és pas necessari, el diccionari no ho diu pas»: això passa sovint, que s'escriuen, es fan servir formes artificioses a contracor perquè no tenen prou capacitat de revisar tot el cabal lèxic i expressiu de l'idioma per a trobar les solucions més adequades. Això es veu molt sovint, és clar, en traduccions de novel·les, en els diàlegs, que fan servir unes certes formes. Dius: «Bé, n'hi ha unes altres que són equivalents, que són tant o més correctes i que són més normals, més pròpies del llenguatge, oi?» «La cua de palla» és, en general, una col·lecció mal corregida. Van agafar mals traductors, que no sempre tenien totes les formes correctes disponibles en compte; traduïen molt literalment, i a vegades confonien o barrejaven els nivells. N'hi ha un que diu: «Posa-t'ho a la testa, nano» —això no m'ho invento—; «testa» és una paraula d'un nivell actualment alt i «nano» d'un nivell baix. O coses com, per exemple, que hi ha un policia que presenta la dimissió i el comissari li demana que li doni la pistola i la placa, i el policia diu: «Aquí té la placa, la pistola em pertany.» Això és correctíssim, però jo hauria dit «la pistola és meva».

1 Vegeu l'interessant article de Manuel Llanas, «Jané i Riera, Albert», dins el *Diccionari de la traducció catalana*: <http://www.visat.cat/diccionari/cat/traductor/416/jane-i-riera-albert.html> (consultat el 9/6/2017), que recull tota la bibliografia del treball de Jané com a traductor.

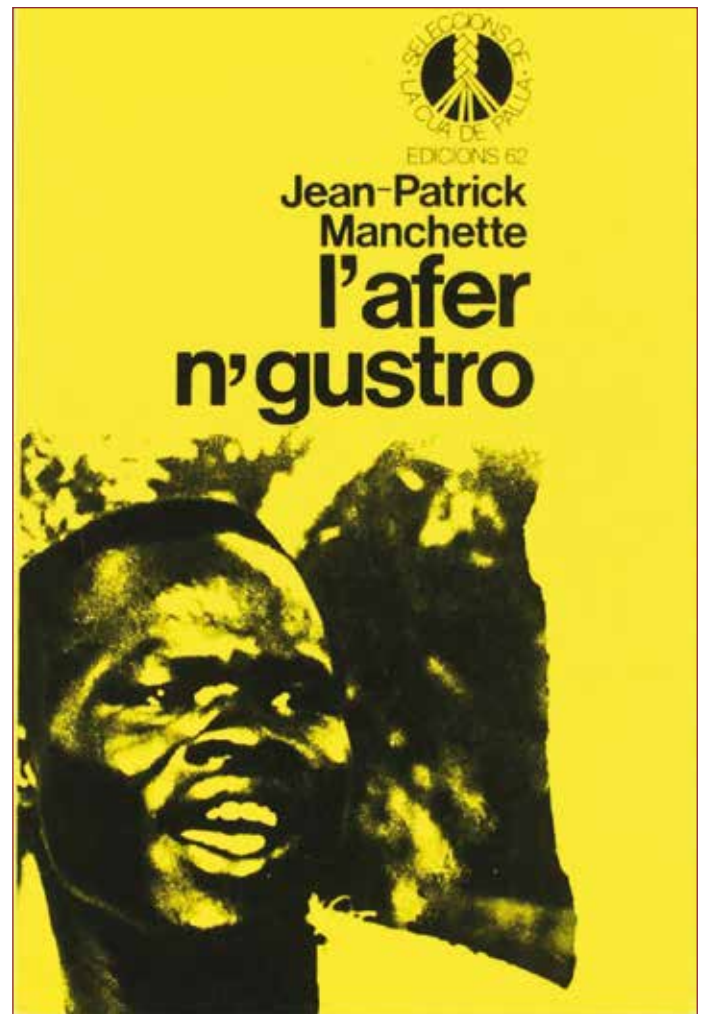
2 La història i continguts de la col·lecció en les seves diverses etapes ha estat ben explicada en Canal & Martín 2011.

En general, jo no sé què va passar, però no ho van corregir prou bé. La qüestió és que sempre hi ha certs malentesos perquè no es tenen en compte els fets reals; per exemple, el meu estimat amic Francesc Vallverdú, en pau descansi, era un dels responsables de 62, l'editorial que publicava «La cua de palla», i en el seu llibre cèlebre, un bon llibre, *L'escriptor català i el problema de la llengua* (1968), quan tracta el model de llengua posa com a model de català artificios un text, atenció!, d'una novel·la de «La cua de palla», sense dir-ho. Jo li vaig dir: «Vallverdú, però aquest text estava sota el teu control»³.

La novel·la que van encomanar de traduir a Albert Jané per a «Seleccions de la cua de palla» és *L'afer N'Gustro* (1984), de Jean-Patrick Manchette⁴, publicada amb el títol: *L'affaire N'Gustro* (Gallimard, París 1971). Aquest text presenta molts desafiaments per a qualsevol traductor. Albert Jané, savi i humil, ens va confessar: «A vegades no sabies pas què volia dir el text.» I és una evidència: moltes paraules de la novel·la no es troben recollides en els grans diccionaris de la llengua francesa⁵. Jané en aquella època sols podia utilitzar *Le Robert* en format de paper.

El resultat, llegit avui, és admirable. Cal tenir en compte que avui en dia els registres col·loquials en català, tant en obres escrites com en produccions televisades, es troben en el que sembla un cul-de-sac. Algunes produccions de TV3 ens en serveixen exemples abundantíssims, que no cal ni citar.

Per al lèxic català, des del punt de vista històric, com a descripció del llenguatge dels baixos fons (l'argot de la delinqüència clàssica, anterior al món global i a internet, el llenguatge de les novel·les de «lladres i serenos» o policíaqes, que tant agradaven a Salvador Espriu) disposem de la informació recollida en els treballs de Wagner (1924), Vinyoles (1978), Sánchez, Taixés & Tasis (1991), Pomares (1997) o Mitjavila (2013). Amb tot, els reculls es queden curts: sempre podem trobar-hi a faltar expressions o termes com, per exemple, el mot *xonada* ('coit, clau') —format sobre *xona* ('vulva')— que ens recordava una vegada l'escriptor Vicenç Riera Llorca (1903-1991),

quan vivia a Pineda. Aquesta paraula era ben viva en la Barcelona menestral durant l'època de la seva joventut.

Jané utilitza tot un seguit d'estratègies lingüístiques i de creativitat literària per a fer una traducció creïble de la parla del protagonista de la novel·la —Henri Butron—, un personatge ambigu, que es mou en els ambients esquerrans, amb vel·leïtats progressistes i pseudo-revolucionàries, de la França dels anys 1960, sense cap concessió a una llengua embastardida (Espriu *dixit*). Considerem que el treball del traductor, després de més de trenta anys, continua essent el model a seguir.

Tot seguit presentem repartides en set seccions —que certament sols són indicatives, atès que força

3 De l'entrevista de Mercè Espuny feta a Albert Jané, dins *Llengua Nacional* 97 (2016): 37-38. Cal recomanar, sobre aquestes qüestions, la lectura d'un estudi recent de Jané (2017).

4 Jean-Patrick Manchette (Marsella, 1942 – París, 1995) es presentava en la pàgina inicial de la novel·la de la manera següent: «Passionné de jazz, de cinéma et de littérature, J.-P. Manchette a su, en précurseur, trouver le ton des grands romans noirs où se mêlent aventures, critique sociale et peinture de la vie quotidienne.»

5 Nosaltres hem utilitzat com a diccionari de referència per a escriure aquest estudi el CNRTL (Centre national de ressources textuelles et lexicales, *online*), que es presenta a si mateix com: «Créé en 2005 par le CNRS, le CNRTL fédère au sein d'un portail unique, un ensemble de ressources linguistiques informatisées et d'outils de traitement de la langue.» En els casos dels mots que no apareixen en el CNRTL hem utilitzat altres recursos existents a internet.

exemples podrien anar en diversos apartats— algunes de les solucions més significatives en el treball de traducció de Jané en *L'afer N'Gustro*. Cal dir que per raons d'espai hem deixat d'anotar moltes solucions que són ben interessants. En la reproducció de l'original francès, sovint interrompem el text per indicar entre cometes simples (‘’) el sentit d'alguns mots d'argot, que ens eren desconeguts. Esporàdicament i entre claudàtors fem alguna observació.

Mots despectius

un tros de xacal rabiós (7) | un sale petit chacal (7)
 si veiessis la cara d'idiota que fas! (13) | vous avez une belle tête de crétin (16)
 carallades (13) | conneries (16)
 tota aquesta vulgaritat em fot fàstic (13) | je hais toute cette vulgarité (17)
 examino l'amigueta (13) | pour détailler sa copine (17)
 malparit de lladre! (15) | sale petit voleur! (20)
 aquest cony de vell (16) | ce vieux schnock 'imbécile, fou' (23)
 un de la bòfia (16) | une bourrique 'âne ou ânesse' (23)
 no sóc ni marica (17) | je ne suis pas péde 'pédéraste' (24)
 el tenia per un banau (18) | il le tenait pour un con (25)
 era un malparit (18) | était une belle ordure (26)
 aquest cony de vell. El malparit (19) | le vieux taré. Le salaud (30)
 les mosses (20) | les miquettes (30)
 anaven més trompes que nosaltres (23) | étaient plus bourrés que nous (36)
 són uns paquets, és clar (38) | elles sont moches, d'accord (38)
 una de les ties de «Clarté» (24) | une des morues de «Clarté» (38)
 aquesta tòtila (24) | cette conne (39)
 brètols! Malparits! (24) | Salauds! Ordures! (24)
 el malparit del cul que és (26) | le salaud de faux-derche 'faux cul' qu'il est (41)
 el porc de l'amo (28) | le salaud de loufiat 'garçon de café' (44)
 els malparits (30) | les vaches (49)
 merda seca –dic–. Caca. Policia. Sac de pus. Malparit. Podrit. Dat pel sac. Porc (32) | diarrhée, dis-je. Merderie. Policier. Mal blanc. Chiotte. Goguenot. Salope. Trouduc (54)
 la bandararra (35) | la salope (58)
 animalot (36) | con (62)
 una barjaula blanca (62) | une poufiasse blanche (62)
 és així que es mantenen en el poder, els maricons (37) | c'est comme ça qu'ils restent au pouvoir, les boeufs (65)
 porc fotut de negre (43) | sale nègre (75)
 bandararra blanca (43) | pétasse 'prostituée débutante

ou occasionnelle, femme facile' blanche (75)
 aquests banaus (50) | les pauvres zouaves 'personnage curieux, au comportement extravagant' (87)
 aquests merdosos (50) | ces péteux 'pédant, prétentieux, faiseur d'embarras' (87)
 l'altra tòtila (59) | l'autre petite oie (102)
 la mocosa (62) | la barmaid (106)
 un cony de ciutat (63) | sale ville (109)
 un parell de tipets (64) | deux rigolos 'personne amusante, qui aime plaisanter, s'amuser' (110)
 tots els cabronassos d'espectadors (73) | totus les putains de spectateurs (129)
 saludem els tomacots que volten per allí (73) | on salue les boudins 'jeune fille ou jeune femme mal faite et sans grâce' alentour (130)
 la merdoseta (74) | foutriquette 'personne chétive, de petite taille; personne insignifiante' (131)
 tan collonut com se'l veu (75) | paf 'membre viril' qu'il est (131)
 encara no heu vist res, cara de cony (82) | vous avez rien vu encore, trou de pine 'membre viril' (146)
 és una bona tia (89) | c'est une gaillarde (157)
 els malparits (105) | les bandarloques [mot no documentat] (187)

Sexe

he passat per les meves armes una colla de jueves (12) | j'ai enfilé plusieurs juives (15)
 la meva perforadora (12) | mon dard (16)
 aprofito tots els viratges per repassar la Lyse (13) | je roule des patins à Lyse dans les virages (16)
 li vull fer pessigolles al conill amb el colze (15) | je veux lui émuouvoir le minet 'chat(te)' avec mon coude (19)
 coneixia unes ties que s'havia tirat (17) | je connaissais des miquettes qu'il s'était tapé 'posséder charnellement, faire l'amour avec' (24)
 que els moros els donessin pel sac (18) | que les bougnouls 'nègre ou métis' les épongent 'procurer de la jouissance' (25)
 fa que se li drexin els pits (20) | fait ses pointes de sein s'ériger (31)
 hi hauria cuixa (26) | y aurait du cul (41)
 me la tiro set vegades (30) | je la baise 'faire l'amour' sept fois (49)
 la neurastènia no és res que no es pugui fer passar amb un bon clau (33) | la neurasthénie, c'est rien dont on ne puisse guérir en tirant un coup (56)
 però prou que me la vaig tirar, més endavant. La vaig fer xisclar (35) | mais je l'ai bel et bien possédée, plus tard. Je l'ai fait crier (59)
 deixa'm perforar-la, una vegada i prou (36) | laisse-moi l'enfiler rien qu'un coup (62)
 si tot l'equip de protecció se l'ha picada! (36) | toute

l'équipe de protection l'atringlée 'posséder sexuellement!' (63)
 desitjoses de fer-se travessar (38) | désireuses de se faire fourrer 'avoir avec elle des rapports sexuels' (67)
 ¿que us voleu picar una intel·lectual? (39) | vous frayez 'ouvrir (une voie) en piétinant et/ou en repoussant les obstacles' avec une intellectuelle? (68)
 la realitat és que estic trempant (39) | la réalité, c'est que j'ai le braquemard 'membre viril' érigé (69)
 no s'han d'empaitar dues ties alhora (45) | il faut pas courir deux morues à la fois (78)
 bé volia que me la piqués, a ella (45) | elle voulait bien que je la saute, elle (78)
 no com el coronel Jumbo, que continua buscant petroli al pis de dalt amb Josyane (61) | pas comme le colonel Jumbo, que s'active en haut sur Josyane (105)
 s'ha escorregut? (63) | elle a joui? (108)
 que s'hagi deixat foradar (63) | elle s'est faig défoncer (108)
 repassa les ties com si res (64) | il drague les miquettes comme un fou (110)
 negres ben membruts (72) | Nègres fortement membrés (125)
 deu xuclar com una malparida (85) | doit sucer comme une salope (151)
 me la tiraria ben de gust (89) | je me la ferais bien (157)
 deu ser N'Gustro que la deu esmolar. Penetració d'un bon semaler (109) | c'est N'Gustro qui doit l'émacier. Pénétration par grand boutoir 'outil utilisé par divers artisans (qui le poussent de la main): par le maréchal ferrant pour parer la corne, [...] ou par le sabotier pour creuser les sabots' (193)
 ja em veia buscant petroli amb la noia voraç; deu xuclar com una ventosa (109) | je me voyais déjà à fourrer la petite vorace; elle doit sucer terriblement '*Fourrer une fille, une femme. Avoir avec elle des rapports sexuels*' (194)
 amb les mosses que els endossa entre les cuixes (113) | avec les filles qu'il leur fourre dans les cuisses (199)
 que es nega, d'una vegada per totes, a deixar-se tocar més allò que no sona (121) | qui refuse une fois pour toutes de se laisser davantage enculer (213)

Mots vulgars i activitats delictives

enxampo un Fiat (12) | je chope 'voler, dérober' une Fiat (15)
 ja cal que comenci a gambar (12) | je peux commencer à me mettre en mouvement (15)
 fa morros (15) | demeure masquée (19)
 quina empenyada (16) | il serait bien emmerdé (23)

li foto una puntada de peu als collons (17) | aussi sec je shoote aux roustons 'testicules' (23)
 clava ventallot (17) | frappait (24)
 no pas més empenyador (18) | à peine plus emmerdant (25)
 se'n va anar al carall (18) | s'effondra (26)
 no passàvem d'alguna carallada després d'haver begut (22) | c'était juste des trucs d'après boire (35)
 de tant en tant ens escalfàvem (22) | on se châtaignait 'donner des châtaignes, frapper' (35)
 tothom comença a repartir hòsties (23) | tout le monde se cogne ferme (36)
 ens vam aporrinar de valent (23) | nous échangeons force coups (36)
 es fot a cridar (24) | il y en a une qui gueule (38)
 comencem a estomacar (24) | on cogne (38)
 guillem per l'altre costat (25) | on se tire par l'autre côté (39)
 és un daltabaix (25) | c'est le bordel (40)
 massa mullader (30) | c'est trop de tracas 'bruit, agitation, effervescence' (49)
 no s'empenya (41) | il ne se masque (41)
 dic en un to de conya insultant (27) | fais en me marrant d'une manière insultante (42)
 això és un merder (32) | la taule est dégueulasse 'qui est sale, répugnant' (53)
 plomaré els passerells (35) | j'épongerai les gustaves (58)
 quin merder, recony, quin merder (36) | quel bordel, non mais, quel bordel (61)
 es fot de fàstic (46) | elle s'emmerde trop (79)
 deixo anar un pet molt sonor (47) | et je foire 'avoir la diarrhée' bruyamment (81)
 collonades immenses (54) | salades monstres (94)
 un element ben parit (60) | voilà un type (102)
 quina idea més trempadora! (66) | quelle idée bandante 'bander: être en état d'érection!' (113)
 un pistolot de pebrots (84) | un mastardflingue (150)
 aquesta casa de barrets de senyors (85) | cette gentil hommière (152)
 amb un mal terrible als daixonnes (93) | un terrible mal aux choses (166)
 què cony sé jo (108) | foutre sait quoi (191)
 i es treu una pisti (114) | et tire un flingue (201)

Reescriptura creativa

no vingueu amb conyes rares (7) | faites pas chier 'évacuer les excréments solides' (7)
 en fi, nosaltres hem de tocar el dos (10) | eh bien, faut qu'on se sauve (11)
 això no ho canvia ni Déu (11) | on n'enchangera plus (13)
 mon pare em colla de mala manera (11) | le père Butron me serre la vis (14)

es deu pensar que fot qui sap el goig amb la seva nàpia de ganxo (12) | elle doit se croire belle au second degré avec son nez bougnoul 'nègre ou métis' (14)

un LessMcCann que es deu enfilet per les parets (12) | un LessMcCann qui ne craindrait pas (15)

obrir-lo és bufar i fer ampolles (12) | jeu d'enfant que d'ouvrir (15)

les casetes de pa sucats amb oli (13) | les baraques en torchis 'mortier constitué de terre grasse et argileuse corroyée avec de la paille, employé dans la construction d'un mur' (17)

s'adona que fa un paper d'estrassa (13) | elle se retrouve tout con 'région du corps féminin où aboutissent l'urètre et la vulve' (17)

que la cosa petés malament (16) | qu'il y aurait des conséquences (16)

tinc la cara com un mapa (43) | mon visage est marbré 'imiter les veines, les taches, les nuances du marbre.' de coups (43)

ja el farem passar després per l'adreçador (28) | on prendra les dispositions pour le faire payer (44)

he d'anar a buscar petroli –dic, virilment (28) | corvée 'travail imposé et non rémunéré' de glandes 'organe dont la fonction est de sécréter puis d'excréter certaines substances', dis-je virilement (44)

sap amb què podria fer passar el mariscal per l'adreçador (37) | il a de quoi bousiller 'exécuter un travail trop vite et mal' le maréchal (63)

no ens moquem amb mitja màniga (47) | je te demande un peu 'inutile de me demander pourquoi, car je ne saurais vous donner une réponse satisfaisante' (81)

que no vaig amb gaires contemplacions (47) | que je schlingue 'puer' sévère (81)

com uns estaquiots (51) | bien emmerdés (89)

no saben quina cara fer (52) | son terriblement emmerdés (90)

com si l'haguessin vessada (53) | comme pris en faute (93)

em toquen una mica el voraviu, francament (55) | je dis franchement que ça m'emmerde (96)

i el teu cap quadrat? (60) | et ton Boche 'allemand'? els calés del pare se'n van a raig fet (63) | c'est fou ce que le pognon du père file 'disparaître rapidement; être consommé ou dissipé' (109)

va de dret a l'art que belluga (64) | axé délibérément sur le cul (111)

em dic que hi ha una mosca a la sopa (74) | je me dis qu'il y a une anguille dans le potage (130)

conec un joc de paraules collonut, s'ha perdut un sac de negres al Congo, pels negres no donaran res, però donaran pel sac (81) | une chouette contrepétorie, l'Afrique est bonne hôtesse, égale la trique

'pénis en érection' est bonne aux fesses 'partie postérieure, charnue de la hanche, entre la cuisse et le tronc' (144)

per a ficar-me a la pila del greix (98) | pour me mêler à la mêlée (174)

la tarda diu adéu, la nit diu hola (109) | le jour tombe, entraînant la nuit dans sa chute (193)

una oportunitat de bandera (112) | un coup fumant (197)

són menys precises que una màquina de fer xurros, però va fote un estrèpit tan considerable (115) | sont moins précis qu'une pompe à merde, mais ça a fait un tel boucan (201)

a qui volen enviar a l'altre barri (115) | qu'on essaie de détruire (202)

Adaptacions culturals

poc després de tornar de vacances (11) | les premiers temps après la rentrée (13)

un cul com un pa de ral (12) | un cul en goutte d'huile (14)

amb pantalons ajustats (12) | en pantalon brique 'teinte, ton rougeâtre de la brique' (16)

n'hi havia un que duia esperons (17) | un brodequin 'chaussure couvrant le pied et une partie de la jambe' (24)

em polia algun dels seus discos (19) | je fourguais des trente centimètres (30)

hi ha tota una colla de trabucaires (27) | c'est plein de Vendéens 'habitants de la Vendée et des départements limitrophes qui s'insurgèrent contre la Révolution' (42)

com uns passerells (30) | comme des patates (49)

em sento terriblement d'un cop de bota a les parts (31) | je ressens horriblement un coup de botte en plein du côté de chez Swann (50)

em mira, fent el desentès (34) | elle me regarde, genre Pouilleux écrase ta bulle (57)

en aquells conys d'enquestes sociològiques dels estudiants (47) | dans le navrant questionnaire de l'Omibus à la mère Biniou (80)

improvisa el truà, momentàniament desorientat per la terminologia (49) | hasarde le truand, que l'imparfait du subjonctif momentanément démonte (84)

un soroll de ca l'ample (53) | sacré vacarme 'grand bruit provoqué par des gens qui crient, se querellent ou s'amusent' (92)

ex-daïxonses holandesa (53) | Ex-Gustavia hollandaise (93)

no els entra a la barretina (64) | ça leur rentre pas dans la tête (110)

és qüestió de ficar la banya dins del forat (64) | c'est en glandant 'perdre son temps à des simulacres d'occupation' qu'on devient forgeron (110)

un dels germans Mau-Mau (78) | un des frères Bandarloque (139)
 els dos pistolers de per riure (79) | les deux faux tueurs (140)
 perquè els espectadors del telediari s'ho passessin collonudament (83) | pour la plus grande joie des téléspectateurs de Cinq Colonnes à la Une ou autre (149)
 és quan s'han d'enfilars als arbres que un coneix les mones (83) | c'est au pied du mur qu'on voit l'ours en cage (149)
 Mare de Déu dels Àngels quin fred que fa! (107) | vingt dieux la belle église! (189)
 Garibaldi de butxaca (109) | Béhanzin de poche (192)

Solucions especialment expressives

un home per fotre's una bala al cap (7) | l'homme à se flinguer 'tuer ou blesser avec une arme à feu' (7)
 me'n vaig a escampar la boira (11) | je file 'se retirer (subrepticement et) rapidement pour échapper à quelqu'un ou à quelque chose' (14)
 cinc mil calàndries (11) | cinq mille balles 'franc (unitat monetària)' [Cal notar que el DIEC i el DCVB sols recullen el nom de l'ocell dins l'entrada «calàndria»; fet curiós perquè a nosaltres el sentit de 'diners' ens és conegut per llengua familiar]
 que cadascú se la campi com pugui i els altres que es fotin (22) | c'est chacun pour soi et Dieu pour personne (36)
 jo vaig a favor de trempar i riure, com deia aquell (54) | je suis pour qu'on rigole, je suis pour l'amour fou, comme dit l'autre (93)
 els babuïns del Zimbabwin, qui la troba jo no la tinc (74) | les babouins du Zimbabwin, digue-digue (131)
 i d'altres conyes marineres (80) | et autres joyeusetés (141)
 ves quins collons! (85) | malédiction! (151)
 i liquido un esmorzar que es fa dir sí senyor (91) | et je me tape un petit déjeuner bien lesté 'charger quelque chose en le remplissant' (164)
 zimbo per l'autopista de l'oest. La ràbia em domina (100) | je fonce sur l'autoroute de l'Ouest. J'ai le masque (177) [zimbar 'anar a gran velocitat' no es troba documentat en els diccionaris]
 era massa ben pagat perquè el bistec era socarrimat (103) | c'était trop bien payé parce qu'il y avait un os (103)
 au. Una mica de nervi (105) | ouste. Du jarret (187)

Alguns altres detalls

porta ulleres fosques i un barret blanc (9) | il a des lunettes noires sur les yeux et un chapeau blanc sur

la tête (9) [evita la traducció servil de 'davant dels ulls' i 'sobre el cap', que són clarament tautologies]
 els seus excrements (10) | ses excréments (10) [el possessiu, que en català tendiríem a evitar, aquí és necessari per a precisar que es refereix a Butron, el personatge protagonista]
 endrapar una mica (11) | faire un tilt 'dispositif dont sont munis les billards électriques et qui interrompt la partie dès que le joueur secoue trop l'appareil pour améliorer son score; signal lumineux indiquant par le mot *tilt* que la partie est interrompue' (14) [Sembla que el protagonista volia anar a fer una partida amb la màquina de boles anomenada «joc del milió». El mot no devia figurar en cap diccionari en aquell moment i el traductor va imaginar el sentit que li va donar, ben versemblant, d'altra banda]
 sentint sota els calçotets el pes del semaler inflat (136) | en sentant dans son froclopoids de sa queue mollement enflée (136) [Aquesta metàfora és excepcional. No l'hem documentada abans, però sí que en tenim testimonis posteriors —en les fitxes lèxiques de Riera i Llorca, per exemple (Mitjavila 2013) El DCVB s.v. semaler defineix «Pal semaler: cadascun dels dos pals d'un metre de llargada que, posats sota les cornaleres d'una semal, es carreguen a l'espatlla de quatre homes i serveixen per a transportar la semal plena de raïm o d'altra cosa»]
 em creia que això pacificaria els dos gaus, però i ara! (98) | je pensais apaiser les deux gustaves, mais pas du tout (174) [És l'únic cas en tota la traducció en què Jané emprà un mot de l'argot històric català. Segons el DCVB s.v. gau: «Poll del cap, en l'argot dels malfactors»]

«Com ho diria, el pare?» o l'art de traduir

El mestre Joan Coromines havia explicat un fet que considerem especialment significatiu per a entendre què és el sentit de la llengua. Quan Pompeu Fabra el va nomenar secretari de les Oficines Lexicogràfiques —novembre de 1930—, Coromines passà a treballar en el mateix despatx de Fabra. Era l'època de la redacció del *Diccionari general* de Fabra. Allí Coromines s'adonà que a vegades Fabra s'aturava i deia en veu alta, tot pensant: «Com ho diria, el pare?»

El pare, que no sap filologia ni lingüística, posseeix el sentit de la llengua, aquell sentit que permet dir les coses d'acord amb una tradició heretada al llarg de generacions. Creiem que Albert Jané és una de les persones privilegiades que posseeix en un grau elevadíssim el que podríem anomenar el sentit genuí de la llengua catalana. Una frase molt simple de la

traducció de *L'afer N'Gustro* ens permet il·lustrar això que diem: «Tu bois un verre?» [verre 'une boisson, généralement alcoolisée, prise, en dehors des repas, dans un café, etc.'] (40) és «Anem a prendre una copa?» (25). Així és efectivament com ho hauria dit la gent de parla catalana de manera espontània.

La cosa es complica enormement quan es tracta de dir coses relacionades amb l'activitat dels «baixos fons» atès que el català gairebé no té tradició escrita sobre la llengua que s'usava en aquests àmbits quan el català hi era present amb tota normalitat —una realitat que avui, per a bé o per a mal, queda molt lluny. Aquí és on es manifesta l'art de traduir. Jané es va trobar amb dificultats enormes a cada pàgina: començant pel fet que gairebé no disposava d'informació sobre el sentit dels mots d'argot abundantíssims de l'original de Manchette. Quan el traductor aconsegueix de saber o intuir quin és el sentit del mot o de la frase, aleshores comença una activitat de creació i risc: com es pot dir, tal cosa, en un català de registre d'argot, que no sigui un calc del castellà? El resultat, en conjunt, creiem que és modèlic i espectacular —«de bandera», com aquella secretària de la novel·la (p. 103).**l**

Referències bibliogràfiques

- CANAL, Jordi i Àlex MARTÍN. 2011. *La cua de palla: retrat en groc i negre*. Barcelona: Alrevés.
- DECLC: Coromines, Joan. 1980-2001. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial i Caixa de Pensions «La Caixa». 10 vols.
- DCVB: Alcover, Antoni M. – Moll, Francesc de B. 1926-1968, *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Ed. Moll. 10 vol.
- ESPUNY, Mercè. 2016. «Entrevista feta a Albert Jané». *Llengua Nacional* 97:37-38.
- JANÉ, Albert. 2017. «Sobre les traduccions de novel·la policíaca», *Quaderns. Revista de Traducció* 24: 83-89.
- MANCHETTE, Jean-Patrick. 1971. *L'affaire N'Gustro*, París: Gallimard.
- MITJAVILA, Mercè. 2013. «Una aproximación al argot catalán de los bajos fondos de la Barcelona de principios del s. XX». En Neus Vila, ed., *De parces y troncos. Nuevos enfoques sobre los argots hispánicos*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 171-183.
- POMARES, Joaquim. 1997. *Diccionari del català popular i d'argot*. Barcelona: Ed. 62.
- SÁNCHEZ, A., i R. TAIXÉS, R. TASSIS, 1991. *Argot barceloní*. Barcelona: Parsifal.
- VALLVERDÚ, Francesc. 1968. *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62.
- VINYOLES VIDAL, Joan J. 1978. *Vocabulari de l'argot de la delinqüència*. Barcelona: Millà.
- WAGNER, Max Leopold. 1924. *Notes linguistiques sur l'argot barcelonnais*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.